

A photograph of a stage performance. In the center, a male and female dancer in white costumes are in a dramatic pose, facing each other with arms extended. The background features a large, ornate golden curtain on the left, a dark wooden lattice screen in the center, and a dark wooden desk with a bookshelf on the right. The lighting is dramatic, highlighting the dancers and the set.

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Sir Kenneth MacMillan
Liszt Ferenc
John Lanchbery

MAYERLING

BALETT

MAGYAR NEMZETI BALETT
HUNGARIAN NATIONAL BALLET

Bevezetés

Kenneth MacMillan egész estés balettje az osztrák trónörökös és szeretője tragikus történetét meséli el: Rudolf főherceg és Vetsera Mária 1889-es kettős öngyilkosságát a koreográfus a két főhősre nehezedő társadalmi, politikai és személyes nyomás tükrében egy rendkívül megrázó előadásban dolgozta föl, mely sokak szerint a legkiemelkedőbb munkája.

A balett zenéjét John Lanchbery egy olyan világhírű magyar zeneszerző műveiből válogatta, aki több darabot is komponált Erzsébet császárné és királyné (Sisi) számára. Rudolf szerepe a balettirodalom egyik leginkább emberpróbáló kihívása: pszichológiai és érzelmi összeomlását hét kivételesen intenzív pas de deux mutatja meg. MacMillan a *Mayerling*gel szakított a 19. századi konvenciókkal, és egy olyan balettet alkotott, amely jobban megfelel korunk keményebb realizmusának.

ELŐADÁS
2022. OKTÓBER 6.

HELYSÍN
OPERAHÁZ

Sir Kenneth MacMillan / Liszt Ferenc / John Lanchbery: Mayerling

Alkotók és szereposztás

Koreográfus: SIR KENNETH MACMILLAN

Liszt Ferenc műveiből a zenét összeállította és hangszerelte: JOHN LANCHBERY

Szövegkönyv: GILLIAN FREEMAN

Látványtervező: NICHOLAS GEORGIADIS

Világítástervező: JACOPO PANTANI

Közreműködik a MAGYAR NEMZETI BALETT és a MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ ZENEKARA

Vezényel:

PAUL CONNELLY

RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS

LEBLANC GERGELY

VETSERÁ MÁRIA

MELNIK TATIANA

LARISCH GRÓFNÉ

BALABAN CRISTINA

ERZSÉBET CSÁSZÁRNÉ ÉS KIRÁLYNÉ (SISI)

KRUPP ANNA

STEFÁNIA HERCEGNŐ

PAP ADRIENN

KASPER MICI

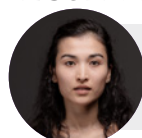
SAWATZKI AGLAJA

BRATFISCH

GUERRA YAGO

LUJZA HERCEGNÉ

FURUHASI-HUBER INÈS

MÁRIA VALÉRIA

WAKABAYASHI YUKI

MIDDLETON EZREDES

MELNYK VLADYSLAV

FERENC JÓZSEF CSÁSZÁR

SZIGETI GÁBOR

SCHRATT KATALIN

TOPOLÁNSZKY LAURA

ALFRED GRÜNFELD ZONGORAMŰVÉS

LÁZÁR GYÖRGY

Liszt Ferenc (1811 – 1886)

Liszt Ferenc a 19. századi romantika egyik legkiemelkedőbb komponistája, lenyűgözően **virtuóz zongoraművésze és merészen újító karmestere**. „A lángész kötelez!” – ez volt a magyar muzikus jelszava, és valóban sokoldalúan aknáztta ki különleges zenei tehetségét.

Raidingban (Doborján) született, ez a kis, Sopron vármegyei falu ma az ausztriai Burgenland tartomány része. Édesapja Liszt Ádám, az Esterházy-birtok jószágigazgatója volt, korán felismerte fia zenei tehetségét, ezért mindent megtett, hogy a már kilencévesen Sopronban és Pozsonyban koncertező csodagyerek előtt megnyillasson az út a tehetségéhez méltó zenei pályához. Az apa a teljes anyagi bizonytalanságot is vállalva Párizsba költöztette fiát, aki később Bécsben, magánúton zeneelméletet és ellenpontozást tanult, köz-

ben hangversenykörütra indult. Londoni bemutatkozását számos újabb meghívás követte. Franciaországban kemény munkával formálta magát kiforrott művésszé, zongoratechnikájának tökéletesítésére **Paganini** virtuóz hegedűjátékának példája ösztönözte, nagy hatással volt rá **Chopin**nel kötött barátsága is, akinek zongoramuzsikáját **Schumann**nal együtt kortársai közül a legnagyobbra értékelte.

Az arisztokrata szalonokban és nyilvános koncerttermekben egyaránt közkedvelté vált Lisztben az **1838-as nagy pesti árvíz** híre ébresztette fel a magyar nemzethez való tartozás szenvedélyes érzését. Az árvízkárosultak javára Bécsben adott, óriási sikerű koncertsorozattal kezdődött az a közel egy évtizedig tartó időszak, melynek során hangversenyeivel meghódította Európa szinte valamennyi országát.

Liszt Ferenc (1811 – 1886)

LISZT FERENC FŐBB MŰVEI

Szent Erzsébet legendája (oratórium)

Krisztus (oratórium)

Esztergomi mise

Magyar koronázási mise

Tasso (szimfonikus költemény)

Les Préludes (szimfonikus költemény)

Prométheusz (szimfonikus költemény)

Faust-szimfónia

1. Esz-dúr zongoraverseny

2. A-dúr zongoraverseny

Haláltánc (versenymű)

Transzcendens etűdök (zongoramű)

h-moll szonáta (zongoramű)

Magyar rapszódia (zongoramű)

Funérailles (zongoramű)

Az oroszországi hangversenykörutak során megismerkedett az orosz komponisták művészetével. Népszerű operák részletein alapuló saját virtuóz fantáziákkal, nemzeti dallamok feldolgozásaival, dalátiratokkal, hatásos darabokkal adózott a közönség igényeinek, de másorra tűzte az általa különösen nagyra becsült elődök és kortársak egy-egy eredeti művét is. A korábban szokásos vegyes műsorok helyett ő adott először **teljes hangversenyt szóló zongorán** 1839-ben, és hangszerén hitelesen érzékeltetni tudta akár egy teljes zenekar hangzását is.

Amikor Liszt elismert művészként 1839/40 fordulóján először tért vissza Magyarországra, Pesten és Pozsonyban karmesterként is bemutatkozott. Kirobbanó sikerű koncertjeinek jövedelmével támogatta a **Nemzeti Színház** és egy Pesten felállítandó **nemzeti konzervatórium** ügyét is: „*Másutt mindenhol a közönséggel van dolgom, de Magyarországon a nemzethez szólok!*”

Élete utolsó szakaszában visszavonult a koncertezéstől, tanított, élete fő célja a **zeneszerzés** lett. Stílusa lehiggadt, kevesebb gondot fordított a külső csillogásra, inkább a hangzásvilág megújítása érdekelt. Ebben az időszakban főként **Wagner** és **Berlioz** művei hatottak rá, megteremtette az egyetlen témából kibontakozó **szimfonikus költemény** műfaját. Szerzeményeiből eltűnt a mágikus virtuozitás keresése, hogy helyet adjon az újat kereső – harmóniáiban egyre merészebb, formailag egyre egyszerűbb, mondanivalóját tekintve egyre mélyebb – alkotásoknak.

A Mayerling zenéje

A rosszul őrzött lány

John Arthur Lanchbery (1923–2003) angol-ausztrál zeneszerzőt és karmestert nagyszerű balettfeldolgozásairól ismerte meg a világ. Első baletthez köthető munkája a Metropolitan Balett zeneigazgatói pozíciója volt 1947–1949 között. 1951-ben lett a Sadlers Wells Theatre Ballet (ma: Birmingham Royal Ballet) tagja, és velük turnézott Észak-Amerikában.

A társulat számára készítette **Kenneth MacMillan** *Madárház* című balettjének zenei átíratát. 1959 és 1972 között a londoni Royal Ballet vezető karmestere volt, ahol **Frederick Ashton** *A rosszul őrzött lány* című balettjéhez (1960), *Az álomhoz* (1964), a *Prométheusz* teremtményeihez (1970), a *Beatrix Potter meséi* című filmhez (1971) és az *Egy hónap vidéken* című műhöz (1976) készített zenei átíratot. 1972 és 1978 között az Australian Ballet zeneigazgatója volt, ahol **Rudolf Nurejev** *Don Quijote* (1966) című koreográfiájához készített zenei átíratot. 1977-ben a *Fordulópont* című, balettről szóló film zenei rendezője volt. Bár 1972-ben lemondott a brit Royal Balett vezető karmesteri posztjáról, 2001-ig rendszeresen vezényelt a társulatnál. 1978 és 1980 között az American Ballet Theatre zeneigazgatójaként dolgozott.

MacMillan számára a *Mayerling* (1978) című balett zenéjét Lanchbery állította össze Liszt Ferenc műveiből. Kitűnő szerkesztésének köszönhetően a háromfelvonásnyi muzsika egységes zeneművé érlelődött. Az előadáson – egyebek mellett – az alábbi ismertebb művekből csendülnek feltételek, kisebb részletek, motívumok:

ZONGORAMŰVEK:

Asz-dúr zongoradarab
Történelmi arcképek (Eötvös József,
Széchenyi István, Deák Ferenc, Mosonyi
Mihály portréja)
Elfelejtett keringő
Transzcendens etűdök (Chasse-Neige,
Paysage, Harmonies du Soir)

Csárdás obstiné

Mephisto
Album d'un Voyageur (Fleurs mélodiques
des Alpes)
Mephisto-polka
Vándorénekek (Obermann völgye)
Funerailles

ZENEKARI MŰVEK:

Faust-szimfónia
Ünnepi hangok
Tasso
Mephisto-keringő

Sir Kenneth MacMillan (1929–1992)

Sir Kenneth MacMillan a 20. század balett-világának egyik **legmeghatározóbb és legszélsőségesebben megítélt** szereplője volt. MacMillan heves őszinteséggel tagadta meg és bontotta le azokat a konvenciókat, amiben nevelkedett alkotóművészként, nemcsak szórakoztatni, hanem gondolkodtatni is vágyott: *„A valóságot akartam a színpadra vinni, nem azokat a darabokat, amiket az 1940-es és 50-es években láttam... Azoknak a daraboknak nem volt kapcsolata a valós emberi érzésekkel, az igazi emberi viselkedéssel. Az a balett nem volt több, mint egy átlátszó üvegablak. Azt akartam, hogy a közönséget mélyen megérintse a karakterek sorsa.”*

MacMillan szegény skót családba született, ezért is érezte olyan égetően fontosnak, hogy a balettnak tükröznie kell a **kor-**

társ valóságot, és be kell mutatnia az **emberek életének bonyolult igazságait**. Alig 11 éves volt, amikor ösztöndíjjal felvételt nyert a helyi gimnáziumba, de a történelem közbeszólt: elkezdődött a második világháború, a várost többször is bombázta a Luftwaffe, ezért az iskolát a nottinghamshire-i Retfordba evakuálták. MacMillan itt fedezte fel először a balettet, és hamarosan megszállottja is lett, éjt nappallá téve tanulmányozta a *The Dancing Times*

korabeli kiadványait a helyi könyvtárban. 15 éves korában jelentkezett a **Sadler's Wells** (ma Királyi) Balettintézetbe, egy év múlva már alapító tagja volt annak a Sadler's Wells Theatre Ballet (SWTB) társulatnak, amelyet mentora, Ninette de Valois hozott létre a Covent Garden Királyi Operaházba költözött Sadler's Wells Balett társulat helyén. MacMillan az SWTB számára készítette első **kísérleti**, „műhely”-balettjeit. Ezek sikerén felbuzdulva kérte fel de Valois Sztravinszkij *Danses Concertantes* című művének megrendezésére, amelyet 1955 januárjában mutattak be.

Az ötvenes évek második felétől MacMillan kiváló klasszikus táncművészként a Covent Garden társulatával lépett fel, majd visszatérve a Sadler's Wells színházhoz fokozatosan felhagyott a tánccal és egyre inkább a kreációra koncentrált. Első balettjei voltak *Az odú* (Kafka azonos című novellája nyomán) és *A meghívás* (1960), 1965-ben megrendezte első nagy narratív balettjét, a *Rómeó és Júliát*. Ezzel MacMillan belépett abba az alkotói korszakba, amelyet a nagy **pszichodramák, a cselekményes, elbeszélő baettek** jellemeznek. MacMillan nagy mesemondó volt, de leginkább a **karakterek összetettségének feltárása** érdekelte, különösen a psziché el nem ismert vagy elfojtott oldalai. Az ő történeteiből hiányoznak az idealizált helyzetek és emberek, de megjelennek a hipokriták, a gyilkosok, a szajhák, a bűnösök és az ártatlanul megvádoltak is.

1970-ben Londonban átvette a Királyi Balett irányítását, 1977-ben azért távozott az igazgatói székből, hogy a koreográfiának szentelhesse magát. 1984 és 89 között az American Ballet Theatre (ABT) művészeti munkatársa volt, a színház a mai napig számos balettjét műsoron tartja. MacMillan a nagybaettek és rövid darabok mellett színdarabokat is rendezett. A brit balett területén szerzett elévülhetetlen érdemeit 1983-ban lovagi címmel jutalmazták.

A Mayerling történelmi háttere

A világ balettirodalmában **nagyon ritka a megtörtént eseményeket realitásigénnyel feldolgozó koreográfia**. Még a nagy történelmi eseményeket ábrázoló táncjátékok is jellemzően kitalált szereplők sorsán keresztül mutatják be a korszak jelentős pillanatait, fordulópontjait. A *Mayerling* egyik különlegessége éppen a **téma valódisága**, és annak történelmileg korrekt feldolgozása. A mű rendkívül muzikális, és hangulatilag kitűnően ellenpontozott: MacMillan a cselekményszálát drámai és lírai, szenvedélyes és humoros jelenetekből fonja össze. Ebben a darabban a tánc, a zene, a látvány és a színjátszás együtt teremt új minőséget.

Ma sem tudhatjuk teljes bizonyossággal, mi történt valójában azon a fagyos januári hajnalon a Bécsi-erdőben megbúvó mayerlingi vadászkastélyban, vélhetően azért, mert a két szerelmes halálának okára vonatkozó jeleket a lehető legnagyobb alaposággal tüntette el a császári udvar. Vajon szerelmi öngyilkosság történt? Esetleg egy részeg verekedés tört ki, vagy sötét háttérű politikai merénylet végzett az Osztrák-Magyar Monarchia trónjának várományosával és szeretőjével, Vetsera Máriával? Rudolf főherceg és Stefánia belga hercegnő politikai érdekből megkötött, de **csődbe jutott házassága**, a trónörökös **liberális nézetei** és folyamatos **összetűzése** **apjával**, Ferenc József császárral, az **anyai szeretethiány** kétségtelenül mind előidézték a *Mayerling* tragikus végkifejletét. A naplókából és a levelekből egy bohém, csapongó, gyakran erőszakoskodó trónörökös képe rajzolódik ki, akit egy megszállott, a szerelemért akár életét is áldozni vágyó fiatal lánytól való elszakadásra akartak kényszeríteni.

Amikor Ferenc József császár és Erzsébet császárné és királyné (Sisi) fiúgyermek, Rudolf megszületett, a boldog apa mindössze három nappal múlt huszonnyolc éves. Ami azt jelentette, hogy az örökösre hosszú várakozási idő várt volna, amíg a korona a fejére kerül. Ezeket az éveket apja kompenzálhatta volna azzal, hogy beavatja a trónörökösöt az államügyekbe,

de Ferenc József és Rudolf kapcsolata egészen másképp alakult. Rudolfot **nehéz, fájdalmakkal teli gyermekkor** egy **szélsőségesen ingadozó kedélyállapotú** férfitáta, őrzöngő szexuális készlettel, amivel melankóliáját, depresszív hangulatát és magányát leplezte el. Asztmás pánikrohamaira rendszeresen morfiúmot szedett. Rudolf **elszigeteltsége**, valamint az udvar és a vezető kormánykörök bizalmatlansága egyre fokozódott. Rudolf sem a házasságában, sem az udvarban rá hárult jelentéktelen **reprezentációs feladatokban nem talált örömet**. Vadászattal és lovaglással töltötte ideje nagy részét, kicsapongó életet élt. A tragédiához vezető útra akkor lépett, amikor 1888-ban Larisch grófnő közvetítésével megismerkedett Vetsera Mária bárónővel. A legvalószínűbb feltételezések szerint a kilátástalan magánéleti helyzet és a politikai körülmények miatt választotta szerelmével a kettős öngyilkosságot.

Rudolf főherceg 1887-ben

Cselekmény

PROLÓGUS

A heiligenkreuzi temetőben, Mayerling közelében 1889. január 31-én napkelte előtt egy fiatal lányt temetnek az éj leple alatt teljes titokban egy magányos templom melletti temetőben. Ez a temetés annak a tervnek a része, ami megvédi a Habsburg-házat a botránytól, és megóvja a már több mint 600 éve hatalmon levő uralkodócsalád becsületét.

ELSŐ FELVONÁS

1. KÉP – BÉCSI CSÁSZÁRI PALOTA, A HOFBURG BÁLTERME, 1881

Rudolf trónörökös és Stefánia belga hercegnő menyegzői bálján a fiatal főherceg megbotráncztatja az udvart, megsérti szüleit és feleségét azzal, hogy nyíltan flörtöl Lujza hercegnővel, menyasszonya húgával. A botrányos jelenet után egyedül maradván Rudolf összetalálkozik korábbi szeretőjével, Larisch grófnéval és Vetsera bárónővel, aki bemutatja neki legkisebb

lányát, Máriát. A találkozást négy magyar tiszt zavarja meg. Rudolf tárgyal velük. A Habsburg-címerben ábrázolt kettős sas azt szimbolizálja, hogy a család a Bécstől keletre és nyugatra eső területeket felügyeli. A magyarok azonban függetlenségüket kérik. A tisztek távozása után Larisch grófné kihasználva Rudolf egyedüllétét, közös múltjukat idézi fel, amit Taaffe gróf miniszterelnök, Rudolf egyik legnagyobb ellensége észrevesz és jelent Ferenc Józsefnek. Larisch csókját már Ferenc is látja, mindenki megbotránckozva távozik.

2. KÉP: ERZSÉBET CSÁSZÁRNÉ LAKOSZTÁLYA A HOFBURG-PALOTÁBAN
Erzsébet császárné és királyné (Sisi) eltávozott a bárról és udvarhölgyeivel múltatja az időt. Rudolf mielőtt ifjú hitveséhez menne – együttérzést remélve boldogtalansága, kényszerházassága miatt – meglátogatja.

3. KÉP: RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS LAKOSZTÁLYA A HOFBURGBAN

A kiábrándult Stefánia hercegnő nászéjszakájára készülve elbocsátja a szolgáloít. Rudolf kegyetlenül megtréfálja félénk feleségét: egy revolverrel halála rémiszti.

MÁSODIK FELVONÁS

1. KÉP: EGY SIVÁR, ROSSZ HÍRŰ KOCSMA BÉCSBEN

Néhány évvel később Bratfisch, Rudolf hűséges fiákerese kíséretében Rudolf és Stefánia áruházban érkeznek a kocsmába. Látna Stefánia rosszkedvét, Bratfisch mindent megtesz, hogy mosolyt csaljon az arcára. Egyre felszabadultabb a hangulat, Stefánia végül csalódottan elhagyja a kocsmát. Rudolf szeretőjére, Kasper Micire és magyar barátaira koncentrál. A multság tetőfokán razzizáló rendőrök lepik el a kocsmát, Rudolf, Mici és a magyarok elrejtőznek. A rendőrség néhány letartóztatás után távozik. A folyamatos megfigyeléstől elkeseredett Rudolf javaslatot tesz Micinek: kövessenek el együtt öngyilkosságot. Taaffe gróf megérkezik, miután figyelmeztetik, hogy Rudolf a kocsmában van. Rudolf ismét elbújik, de a Taaffe által megfenyegetett Mici, átadva egy birodalomellenes pamfletet felfedi őt a grófnak, akivel aztán elmegy.

2. KÉP: A KOCSMA ELŐTT

Amint Rudolf elbúcsúzik a barátoktól, Larisch grófné felismeri őt, és bemutatja neki a fiatal nővé vált Vetsera Máriát.

3. KÉP: VETSERÁ BÁRÓNŐ REZIDENCIÁJA

Mária megigézve nézi Rudolf portréját, amikor Larisch

grófné meglátogatja őket Vetsera bárónő meghívására. A grófné (hamis) kártyát vet Máriának, és azt ígéri, hogy szerelmi álmai valóra válnak. A szerelmes lány levelet ír a trónörökösnek.

4. KÉP: HOFBURG

A császár születésnapja tiszteletére rendezett ünnepségen Taaffe gróf számonkéri Rudolfon a pamfletet, aki gúnyosan reagál a fenyegetésre. Erzsébet egy festményt ad ajándékba a császárnak, melyen az uralkodó szeretője, Schratt Katalin látható. A vendégek kivonulnak megnézni a tűzijátékot, Erzsébet és Middleton kettesben maradnak. Gyengéd kapcsolatukat, csókjaikat kifigyeli Rudolf, és mardosó haragot érez. Rudolfot lelki beteggé teszi anyja hűtlensége. Larisch grófné azonban jobb kedvre deríti, amikor átadja Mária levelét.

5. KÉP: RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS LAKOSZTÁLYA A HOFBURGBAN

Mária és Rudolf először találkoznak titokban. Szenevélyes együttlétük alatt többször foglalkoznak a halál gondolatával.

HARMADIK FELVONÁS

1. KÉP: CSÁSZÁRI VADÁSZTÁRSASÁG VIDÉKEN, BÉCS KÖRNYÉKÉN, 1889. JANUÁR

A császári család és vendégei vadászatot vesznek részt. A csodálatos nap botrányba fullad, mert Rudolf vadul megrántja a ravaszt, elsül a puská a kezében, a golyó megöl egy udvaroncot, és majdnem megsebesíti a császárt.

2. KÉP: RUDOLF TRÓNÖRÖKÖS LAKOSZTÁLYA A HOFBURGBAN

A császárné felfedezi Rudolf együttlétét Larisch grófnéval, és elküldi a grófnét. Nem tudja, hogy Mária kint vár. Mária belép a lakosztályba Rudolfhoz, aki kéréli a lányt, hogy haljon meg vele együtt.

3. KÉP: A VADÁSZHÁZ MAYERLINGBEN, 1889. JANUÁR 30.

Rudolf vadásztársainak, Hoyos grófnak és Coburg hercegnek azt mondja, hogy nem érzi túl jól magát, és szeretne egyedül maradni. Az ivócimborák elmennek. Megérkezik Bratfisch Máriával. Rudolf megkéri Bratfischet, hogy szórakoztassa őket. Nem jár sikerrel, így Rudolf mély elkeseredésében felszólítja Bratfischet a távozásra. Rudolfot elborítja az izzó szenvedély, vadul szeretkezik Máriával, majd morfiuminjekcióval csillapítja felborzolt idegeit. Még egyszer utoljára karjába zárja Máriát, majd lelövi. A zajra berohan a szobába Hoyos, Coburg és Loschek, az inas, de a trónörökös feldúlva elbocsátja őket. Amikor egyedül marad, végez magával is.

EPILÓGUS:

A heiligenkreuzi temetőben, Mayerling közelében egy fiatal lányt temetnek az éj leple alatt teljes titokban egy magányos templom melletti temetőben.

Videó

ÍZELÍTŐ AZ ELŐADÁSBÓL

BEPILLANTÁS A PRÓBATEREMBE

A KULISSZÁK MÖGÖTT

Impresszum

A felkészítő anyagot Braun Anna írásai alapján szerkesztette: **JÁVORSZKY GYÖRGY**

Fotók: **BERECZ VALTER, KUMMER JÁNOS, NAGY ATTILA, RÁKOSSY PÉTER**

Grafikai terv: **MÁTAI ÉS VÉGH KREATÍV MŰHELY**